

## XI

### VIA ECOLÒGICA: LA SACRALITAT DE LA TERRA I EL CULTIU DE LA SOBRIETAT

*La terra et sent.  
El cel i la muntanya et veuen.  
Si creus això, arribaràs a la vellesa.*  
ANÒNIM INDÍGENA AMERICÀ

INTERIORITAT, SOLIDARITAT i sobrietat van de la mà. Només exercitant la capacitat de contenció es pot obrir un espai intern per al recolliment i un espai exterior per a la solidaritat i per al respecte per la terra. És comú a tota experiència humana profunda reverenciar el do de la vida i prendre consciència que la vida no ens pertany, sinó que som nosaltres els qui pertanyem a ella. Com més viu s'està, més sagrada es percep la vida. Quan no la respectem, és que nosaltres mateixos estem morts. Redescobrir la forma sagrada de relacionar-nos amb la natura, això és el que necessitem urgentment.

#### I LA TERRA COM A ALTERITAT

Si els éssers humans són *els altres*, la terra és *el que és altre*. Es tracta d'una alteritat diferent de la humana i que ens consti-

tueix substancialment en tant que som corporeïtat. El nostre cos és terra, procedeix d'ella i a ella retorna. El que ens permet desidentificar-nos de la nostra corporeïtat i de la natura és la consciència egoica, que ens fa passar de sentir que *som* cos a dir «tinc un cos», la qual cosa fa que ens percebem diferents del nostre entorn natural. La consciència del jo introdueix la dualitat.

El que la ment és al cos, ho són les cultures respecte de la terra. Cada cultura configura una manera de relacionar-se amb ella, una forma de modelar la natura, de la mateixa manera que cada jo conscient es relaciona amb el seu cos. És propi de l'ésser humà disposar de la llibertat que la consciència ens atorga, de manera que som responsables d'allò que fem amb nosaltres mateixos, amb els altres i amb la terra. La ment, en introduir aquesta distància amb els altres i amb la natura, pot convertir-nos en éssers hostils al medi o bé pot disposar-nos a servir la natura amb agraïment i veneració.

## 2 LES EDATS DE LA TERRA

L'aparició de la consciència humana és recent en el planeta. Si comparem l'edat de la Terra (4 500 milions d'anys) amb una jornada de vint-i-quatre hores, podem establir les correspondències següents:

- a La vida apareix cap a les cinc del matí (fa uns 3 700 milions d'anys). Fins llavors només hi havia una barreja inhòspita de gasos (hidrogen, metà, amoníac, vapor d'aigua i gas carbònic) en combinacions inertes.

- b* A partir de les cinc del matí es produeix quelcom d'in-sòlit: les molècules més complexes (els aminoàcids) no solament s'agrupen amb altres àtoms per formar estructures complexes, sinó que comencen a autoreproduir-se. És l'alba de la vida. A poc a poc, al llarg de milions d'anys, aquestes molècules vives es van fent més complexes, distingint un dins d'un fora de si mateixes, cosa que serà l'origen de la consciència.
- c* Fins a les vuit del vespre (fa uns 750 milions d'anys) no apareixen els primers molluscos. A partir de llavors es produeixen tres desenvolupaments fonamentals: el sistema immunitari, que assegura protecció contra paràsits o virus; el sistema hormonal, que permet el control dels ritmes biològics i de la reproducció sexual; i el sistema nerviós, que regeix la comunicació. Tot això permet l'explosió de les espècies.
- d* Els dinosaures apareixen a dos quarts d'onze de la nit i viuen fins a les dotze menys vint (entre 300 milions i 65 milions d'anys enrere). Desapareixen a causa de la caiguda d'un gran meteorit, el xoc del qual amb la Terra provoca un núvol de pols que, en no deixar passar els raigs de sol, produeix un refredament a tot el planeta que causa la seva mort. Gràcies a això, poden sobreviure de la seva depredació uns petits mamífers que es disputaven el mateix terreny, els nostres avantpassats remots.
- e* Els nostres avantpassats més recents, els homínids, apareixen en l'últim minut (fa uns 4 milions d'anys) a les sabanes de l'Àfrica oriental.
- f* En l'antepenúltim segon (200 000 anys enrere) la Terra dona a llum el primer *homo sapiens*, en l'ori-

gen del Paleolític. La revolució industrial es correspon amb l'última entèsima de segon. Només des d'aleshores hem començat a ser una amenaça per al planeta.

Alguns analistes han arribat a dir que l'espècie humana és un càncer que li ha sortit a la terra. És propi de les cèl·lules cancerígenes el seu creixement incontrolat, que devora l'organisme mateix que les ha creat. L'antropocentrisme ens ha aïllat de Gaia. Amb l'aparició de la nostra consciència egocèntrica, ens hem separat dels altres éssers vius fins al punt d'haver-nos convertit en la seva més temible amenaça.

### 3 L'EXILI DE L'AÏLLAMENT

El que caracteritza la ment és la seva capacitat de distingir els diversos plans i dimensions que constitueixen el tot. L'avenç i el progrés de la humanitat són resultat precisament d'aquesta capacitat de discriminació i relació d'elements, però amb el risc d'haver desintegrat l'harmonia a causa de l'avidesa amb què ens hi relacionem. El desenvolupament de la nostra consciència agitada i desintegrada ens separa de la natura de la qual ens creiem distingir-nos. Avui correm alarmantment el perill de destruir la mateixa vida que ens ha estat donada per poder donar a llum la consciència humana.

Urgeix el retorn a una comunitat còsmica. Ara bé, aquest retorn a la terra no pot ser regressiu, sinó progressiu. Es tracta de descobrir aquella *segona innocència* que no té res a veure amb la ingenuïtat. La ingenuïtat és una fase immadura, ja que elimina els elements complexos i conflictius de la realitat. En no tenir-los en compte, ensopega amb ells. La inno-

cència, en canvi, sent plenament conscient de les forces que hi ha en joc, avança lliurant-se i sense danyar, amb una amable però indòmita esperança que les coses poden ser d'una altra manera. Hem de recuperar la comunió còsmica de les religions aborígens però sense abandonar les aportacions de la nostra cultura, gràcies a les quals s'han produït avenços en la civilització humana, com ara l'augment de l'esperança de vida, la intercomunicació planetària o el desenvolupament de la ciència i de la tècnica mitjançant el coneixement de les forces que bloquejaven la capacitat de transformació i imaginació.

No obstant això, hem arribat a aquest punt a costa d'haver aïllat el nostre ésser individual de les altres creatures. En haver-nos convertit en la mesura de totes les coses, ens considerem amb el dret de decidir sobre el planeta, sense adonar-nos que formem part del seu ecosistema. Ens considerem l'espècie *sapiens sapiens*, és a dir, no solament que sabem coses, sinó que sabem que les sabem, però oblidem que també som *ignorans ignorans*, ignorants d'allò que ignorem. El dipòsit espiritual de les diverses tradicions ens pot alliberar d'aquesta ignorància en recordar-nos tot el que ens queda encara per recórrer fins a l'Ésser total, en comunió i relligament amb els altres éssers.

La dimensió religiosa ens retorna el sentit sagrat de la vida, obrint-nos a un estat de reverència i d'agraïment, permetent-nos percebre que formem part d'un tot més vast i d'una realitat més profunda que la nostra existència separada. En grec hi ha dues paraules per dir *vida*: *biós* i *zoé*. *Biós* és una de les formes possibles de la vida integral. Ha estat creada a partir de la diversificació de les espècies i de la individuació dels membres en l'interior de cada espècie. *Biós*

està en el regne de la individualitat i de la diversitat. *Zoé* és la vida que ens travessa a tots. La nostra singularitat biològica és només una de les possibles manifestacions de *zoé*. En les seves fases més immadures, el nostre petit *jo* s'aferra a la vida a costa d'exterminar altres formes d'existència. Créixer en consciència significa percebre que tots participem de la mateixa vida (*zoé*) que ha aparegut a la terra i que transcendeix al mateix planeta. Quan quedem reduïts a la nostra dimensió biològica individual, només lluitem per la nostra supervivència —personal o grupal, que no és més que l'extensió del nostre ego—, oblidant que la nostra existència individual i d'espècie participa d'una realitat i d'un do molt més grans que procedeix d'un fons multiforme, transtemporal i infinit, les manifestacions del qual estem cridats a venerar, cuidar i servir, en lloc de posseir, dominar o sotmetre.

Urgeix abandonar l'individualisme positivista en què cada ésser reclama la seva autonomia sense reconèixer els seus vincles amb els altres éssers, i entrar en l'ecologia de l'ésser que permet beure de la font comuna que està en l'origen de tota creatura. En compartir l'origen, compartim la germanor còsmica. Aquest és l'horitzó que proposen totes les religions i també els moviments ecològics laics. Junts hem de buscar les seves traduccions ètiques i ecològiques concretes.

L'any 2000 l'ONU va proclamar la Carta de la Terra. S'hi recullen setze principis per vetllar per la preservació del planeta. El document ens fa prendre consciència de la interdependència de tots els factors que estan en joc. Està distribuït en quatre apartats, amb quatre articles per a cada un. Comença amb la presa de consciència de la interdependència de totes les formes de vida; prossegueix amb els com-

promisos ecològics, per després posar-los en relació amb la justícia social i econòmica; conclou amb el compromís per la pau i la no-violència, la qual cosa inclou el tracte dels animals. En el pròleg es diu: «Cal que ens adonem que una vegada satisfetes les necessitats bàsiques, el desenvolupament humà es refereix primordialment a ser més, no a tenir més.» I en el paràgraf conclusiu es llegeix: «Mai com abans en la història, el destí comú ens fa una crida a buscar un nou començament.» La idea d'«un nou començament» està també implícita en termes com *ecosofia* (Raimon Panikkar),<sup>1</sup> ecopsicologia (Theodore Roszak)<sup>2</sup> o ecoespiritualitat (Leonardo Boff).<sup>3</sup> Els tres neologismes són exponents d'una manera de comprendre l'ecologia no com una mera estratègia de supervivència sinó com una manera diversa de relacionar-s'hi: no des de la raó calculadora i controladora sinó combregant-hi. Això coincideix amb el plantejament que fan alguns autors sobre l'actual situació econòmica en tant que la conceben com un ritual de pas: o bé quedem collapsats en un model adolescent, agressiu i depredador, o bé donem pas a un món postmaterialista adult i madur que sap gestionar les seves necessitats, desitjos i valors.<sup>4</sup>

El que determina una actitud o una altra depèn de com gestionem el desig, que sorgeix en aquest espai que s'obre entre nosaltres i el món.

1. Cf. Raimon PANIKKAR, *Ecosofia*, San Pablo, Madrid, 1994.

2. Cf. Theodore ROSZAK, *The voice of the earth*, Simon & Schuster, Nova York, 1992.

3. Cf. Leonardo BOFF, *Ecología*, Trotta, Madrid, 1996; ÍDEM, *El cuidado esencial*, Trotta, Madrid, 2002.

4. Cf. Jordi PIGEM, *Bona crisi*, Ara Llibres, Badalona, 2009.

#### 4 EL DESIG COM A CONSEQÜÈNCIA DE LA DUALITAT I LA DUALITAT COM A CONSEQÜÈNCIA DEL DESIG

La distància que crea la consciència d'un jo separat dels altres i de les coses obre un buit, i aquest buit engendra el desig. La carència és constitutiva de l'ésser humà. Som éssers de necessitats. El que distingeix la necessitat del desig és que aquest passa per la consciència. Per això, el desig, tant com la consciència, és plenament i específicament humà. En aquest sentit, ens hauríem de definir no solament com a espècie *sapiens sapiens* sinó també com a espècie *desiderans desiderans*, això és, constitutivament «desitjants», com a creatures travessades per un dinamisme de recerca i de transformació permanents per satisfer aquesta mancança radical que la consciència introdueix en la nostra percepció del món.

Som animals de desitjos insaciables. Hi ha en nosaltres una insatisfacció permanent, la qual cosa ens fa transformar la realitat, però amb el risc de violentar-la contínuament. Els desitjos ens fan anticipadors de futurs, però amb el perill d'alienar-nos del present. El desig accentua la dualitat oberta per la ment entre nosaltres i les coses. Som pols amb consciència i la nostra autoconsciència, conduïda pel desig egoic, pot ser voraç i devastadora, o bé admirativa i continguda, capaç de conrear.

En el relat bíblic dels orígens se'ns diu que va ser la voracitat la que va desintegrar el paradís. Enfront de la comunió cosmoteàndrica basada en la reciprocitat, es va desencadenar la *hybris* d'una avidesa insaciable. La temptació de deïficació —«Sereu com déus» (Gn 3,5)— representa l'exaltació de l'ego desitjant que converteix la reciprocitat en voracitat. Transgredits els límits, en lloc de rebre amb gratitud



l'existència, es desperta la sospita davant tot aquell o allò que vulgui posar un fre a l'impuls voraç. El mite bíblic reflecteix la nostra incapacitat d'acceptar les demarcacions i de respectar el que és aliè. El que fins llavors havia estat en concòrdia i reciprocitat es converteix en avidesa i sospita. Aquests orígens que descriu el mite no són cronològics, sinó que són a l'arrel de cada acte. La funció del mite és desplaçar temporalment i geogràficament el que és a la gènesi de cada acció. En allunyar-ho de nosaltres en forma de relat arquetípic podem captar-ho millor. Aquesta és la funció del mite: fer una translació de sentit del particular a l'universal i de l'universal al particular.

El problema no rau a desitjar el fruit de l'arbre de la vida sinó a arrabassar-lo. Aquest arrabassament genera la dislocació i desintegració que ens fa viure a l'exili. Un exili que es difracta en tres direccions: respecte de l'Ésser últim, que percebem com un competidor dels nostres desitjos, i per això hem d'ocultar-nos o negar-lo; respecte de les relacions humanes, convertides en mútues acusacions i sospites entre nosaltres: «jo no he estat, ha estat l'altre»; i respecte de la nostra relació amb la natura, representada en la maledicció sobre la serp i en la manera violenta de relacionar-nos amb la resta dels animals. «Per haver menjat del fruit de l'arbre prohibit, la terra serà maleïda.» (Gn 3,17) La maledicció no és cap càstig vingut de fora, sinó una conseqüència intrínseca del desbordament del desig. La desharmonia s'ha introduït a la terra perquè no hem sabut respectar els límits dels altres ni de les coses. En no contenir l'impuls depredador continuem tractant d'arrencar a la natura el que podem. La tècnica és l'extensió dels nostres dits, amb els quals seguim volent arrabassar el fruit a l'arbre de la vida. És evident que el problema

no està en la tècnica, com no ho està en els dits, sinó en la manera d'utilitzar-los.

## 5 DESAPRENDRE LA VORACITAT

Per reintegrar-nos en la reciprocitat de la vida, per arribar a tenir respecte, cura i veneració per totes les formes d'existència, hem d'aprendre a contenir la voracitat, que és filla de dues forces: *eros*, la pulsio de vida, que és fecunda i creativa però que també pot ser agressiva i destructiva quan és interrompuda, i *thanatos*, la pulsio de mort que sorgeix de la ràbia davant el desig frustrat. Quan no el satisfem, ens tornem agressius. *Eros* també es converteix en *thanatos* pel camí oposat: quan ens saturem fins a la sacietat es produeix una indolència de mort pròpia de les anomenades *societats del benestar*. La mort arriba quan ja no hi ha espai per a l'anhel, perquè de tal manera és immediatament saciat que el seu dinamisme queda avortat abans que aporti el seu impuls de transcendència.

Per contra, la contenció ens converteix en éssers no violents, cosa que possibilita la veneració de l'altre i del que és altre pel que són, en comptes d'engolir-los en funció de la nostra voracitat. Estem davant d'un treball que hem de fer contínuament sobre nosaltres mateixos perquè el potencial agressiu no estigui al servei d'una passió cega, sinó de respecte per qualsevol forma de vida. Només ordenant i canalitzant aquestes pulsions, en lloc de ser una amenaça per al planeta i dels uns envers els altres, podrem ser possibilitadors de nous espais i maneres d'existència.

La diferència entre depredar i combregar és la inversió de la direcció del desig: en lloc d'arrencar el fruit de l'arbre de la

vida, obrir clarianes a la selva per plantar arbres que donin aquest fruit perquè s'han sabut preservar les llavors que contenia, en la percepció d'una contínua circularitat del rebre i el lliurar. Al llarg dels segles s'ha produït una degradació en la nostra relació amb la natura: hem passat de considerar-la primerament com a temple i ocasió de veneració a un mer escenari de la nostra actuació, fins a arribar a convertir-se en objecte de la nostra depredació.<sup>5</sup> Hem de tractar de refer el camí en direcció inversa i tornar a habitar la terra de manera sagrada.

Una de les tasques fonamentals de les religions i tradicions espirituals és ensinistrar-nos en una ascesi que ens faci capaços de reconvertir les nostres pulsions devastadores en energia de participació i de comunió. El Dalai Lama ha lamentat reiteradament que l'obcecació humana està devastant la terra. Així ho va expressar en un poema:

L'obstinat egocentrisme que impregna les nostres ments  
des d'un temps sense començament  
contamina, taca i embruta el medi ambient [...].  
Les muntanyes eternament nevades, resplendents de glòria,  
s'inclinen i s'enfonsen, convertides en aigua.  
Els oceans majestuosos desborden les seves reserves immemorials  
i submergeixen les illes [...].  
No hi ha res que el que viu tingui en més gran estima  
que la pròpia vida.<sup>6</sup>

5. Cf. PIGEM, *Bona crisi*, p. 65-69.

6. Pronunciat a la Conferència Internacional per a la Responsabilitat Ecològica (Nova Delhi, 2 d'octubre de 1993), recollit a DALAI LAMA, *Mi biografia espiritual*, Planeta, Barcelona, 2010, p. 170-178.

Les pràctiques vegetarianes de diverses tradicions espirituals pretenen afavorir aquesta contenció. Chatral Rimpoché, monjo tibetà i un dels apòstols del vegetarianisme, declara:

Els valors morals fan que renunciem a prendre tot allò que no podem oferir als altres. No podem donar la vida a ningú. És un do que només pot atorgar el Senyor. Així doncs, equivaldria a una desvergonyida arrogància i a una atroç maldat per la nostra part arrabassar-li la vida a ningú. Crec fermament que si les persones adoptessin el vegetarianisme per consens universal, descendiria sobre aquesta terra una pau eterna i una felicitat immanent, i el patiment humà, en totes les seves formes, seria cosa del passat [...]. Els éssers humans experimentarien pau mental i joia al cor fins i tot en morir.<sup>7</sup>

La seva creixent sensibilitat per tots els éssers el va portar en els últims anys de la seva vida a realitzar anualment un acte simbòlic al golf de Bengala: retornar al mar setanta camions de peixos que s'havien conservat vius per a la posterior venda i consum. Els tornava al mar pregant per cada un.

Sense que totes les tradicions espirituals optin pel vegetarianisme, totes conreen alguna manera o altra de pràctica de contenció que passa per la frugalitat, l'austeritat i el dejuni, mostrant que l'ésser humà és més que les seves necessitats. D'alguna manera ens remetent a la figura arquetípica del monjo, *monachós*, de *mónos*, 'un', el que està unificat en l'essencial. Es tracta del que Raimon Panikkar va evocar com la «benaurada senzillesa».<sup>8</sup> Una forma de vida que permet

7. Chatral RIMPOCHÉ, *Acción compasiva*, Kairós, Barcelona, 2008, p. 60.

8. Raimon PANIKKAR, *Benaurada senzillesa. El monjo com a arquetipus*

recuperar l'equilibri perdut entre el que realment necessitem i el que només desitgem. És paradigmàtica la figura de Gandhi filant amb una filosa el cotó la seva pròpia roba i fent veure que únicament amb dos *dhotis* es podia viure en pau i felicitat.<sup>9</sup> Des d'un altre lloc del planeta, Ignacio Ellacuría advocava per una cultura de la pobresa, no com una maledicció sinó com la benedicció de saber viure amb el necessari.<sup>10</sup> En paraules del cantautor argentí Facundo Cabral, «tenir-ne menys per tenir-se més». De la mateixa manera, dins dels moviments socials i les escoles econòmiques hi ha corrents que advoquen pel decreixement sostenible. Un dels que lidera actualment aquest moviment és l'economista Serge Latouche, amb la creació de l'Institut d'Études Économiques et Sociales pour la Décroissance Soutenable. Aquest aprenentatge no és senzill perquè l'addicció al consum té a veure amb la separació que hem creat en relació amb el nostre entorn natural. La concepció aïllacionista de l'ésser humà és la causa de la nostra voracitat, que tracta de compensar l'angoixa de la separació. Tot això té també a veure amb la compulsió pel treball. Acció i consum estan interrelacionats. La nostra violència a la terra no és només pel que n'extraïem sinó per com ens comportem amb ella.

---

*universal*, Edicions 62, Barcelona, 2000.

9. Mahatma GANDHI, «La pobreza en el corazón de la abundancia», en *Todos los hombres son hermanos*, Sígueme, Salamanca, 1982.

10. Cf. FUNDACIÓ ALFONS COMÍN, *Premi Internacional Alfons Comín 1989 a la Universidad Centroamericana de San Salvador, José Simeón Cañas, y a su rector, Ignacio Ellacuría*, Col·lecció Memòria, núm. 11, Barcelona, 1989. Cf. també José SOLS, *La teología histórica de Ignacio Ellacuría*, Trotta, Madrid, 1999, p. 272-279.

## 6 CAMINAR DE MANERA SAGRADA

Necessitem aprendre del tracte que tenen les tradicions indígenes amb la Mare Terra. Necessitem amb urgència la seva saviesa per reequilibrar la nostra relació amb la natura i aprendre a venerar-la. Aclaparats davant la pobresa de recursos espirituals i desvalguts davant la nostra pròpia depredació, ens acostem a elles per aprendre. Ressonen com mai les paraules enviades per Seattle, el cap dels Duwamish, a Ulysses Grant, president dels Estats Units, l'any 1855, en una cèlebre carta que conserva el seu gust original i la seva visió profètica:

El Gran Cap de Washington va dir que vol comprar la nostra terra [...]. ¿Com pots comprar o vendre el cel o la calor de la terra? Aquesta idea ens és estranya. Si no som senyors de la puresa de l'aire o de l'esplendor de l'aigua, ¿com llavors pots comprar-los? Cada terròs d'aquesta terra és sagrat per al meu poble. Cada fulla lluent del pi, cada platja arenosa, cada vel de boirina al bosc fosc, cada insecte que brunzeix són sagrats en les tradicions i en la consciència del meu poble. La saba que circula pels arbres conté els records de l'home vermell.<sup>11</sup>

Les tradicions aborígens han desenvolupat un alt sentit del vincle de l'ésser humà amb la naturalesa. Senten que formen part d'una totalitat que no els pertany, sinó que hi pertanyen. El seu món gira al voltant del ritu, que té un caràcter sacrificial. L'aborigen és conscient que vivim a costa d'altres

11. Text complet citat a Washington ARAÚJO, *Estamos desapareciendo de la tierra*, Editorial Bahá'í de España, Terrassa, 1994, p. 66-73. Alguns afirmen que aquesta carta ha estat retocada i embellida posteriorment.

éssers. No hi ha vida sense mort. Però aquesta mort es pot celebrar perquè possibilita la vida d'altres creatures. La ritualització implica un intercanvi continu, fet de veneració i agraïment per allò que mor perquè la resta visqui. La consciència d'aquesta pertinença còsmica fa que se sentin part del teixit d'aquest tot. No hi ha res que es prengui de l'entorn que abans no s'hagi demanat i que no s'agraeixi després. La ritualització n'afavoreix la presa de consciència i permet la celebració d'aquest prendre i d'aquest donar. El desig queda així regulat per la reciprocitat de l'intercanvi i per un sentit de comunió que calma l'angoixa del buit i de la separació. L'individu i la comunitat humana queden integrats en una totalitat que els inclou i els transcendeix. La dualitat queda superada per la relació, no solament entre els humans sinó amb un entorn habitat de Presència i de presències on el fet de percebre's separat és miratge i malaltia.

La terra apareix com a mare, la *Pachamama*, venerada com a tal per tots els pobles indoamericans. Els indígenes copsen les seves forces vivificadores. «Per nosaltres, seure o posar-se a terra significa que podrem pensar amb més profunditat i sentir més intensament», explicava un indi lakota.<sup>12</sup>

Els arbres són també objecte de veneració, ja que són generadors de vida. La seva verticalitat arrelada a la terra i oberta de branques al cel és imatge de l'ésser humà. La seva robusta i pacífica estabilitat inspira els qui s'arreteren al voltant d'ells. En certs llocs de l'Àfrica hi ha un vincle explícit entre l'arbre i la placenta. Després del naixement, la placenta és enterrada a l'hort de la casa i es planta sobre ella

12. Joseph BRUCHAC, *La sabiduria del indio americano. Antología*, Olañeta, Palma de Mallorca, 1997, p. 74.

un arbre que ha de ser fruïter, no ornamental. S'estableix un vincle estructural entre el naixement, la placenta, l'arbre i la terra. Entre els quítxues de l'altiplà bolivià, quan es comença a construir una casa s'enterra un fetus de llama als fonaments. La terra és la matriu que acollirà els habitants d'aquesta nova llar, com també la placenta és llar per a la vida. Copsar, cuidar i celebrar aquestes correspondències forma part de la saviesa ancestral.

Tot això converteix els humans en éssers atents a cada pas que donen sobre la terra. En paraules de la tradició lakota:

Cada pas que donis a la terra ha de ser una pregària.  
La força d'una ànima pura i bona  
està en el cor de cada persona  
i creixerà com una llavor  
quan caminis de manera sagrada.  
I si cada pas que dones és una pregària,  
llavors caminaràs sempre de manera sagrada.<sup>13</sup>

Trobem un passatge semblant a l'Alcorà: «No caminis sobre la terra amb arrogància, no l'esquincis ni tractis de competir amb l'altura de les muntanyes.» (17,37) La conversió ecològica significa aquesta capacitat de reverenciar la vida en cadascuna de les seves manifestacions. Cal que sapiguem proposar maneres col·lectives d'aquest caminar sagrat, de manera que afecti els mitjans i les estructures de producció. Desconeixem les formes religioses del futur, però en la mesura que facilitin l'actitud de veneració i agraïment per l'entorn que ens nodreix seguiran fent la seva funció de relligar-nos amb la terra que ens gesta.

13. *Ibid.*, p. 80.